

การประยุกต์กุลจักรฐิติธรรมเพื่อลดภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน

An Application of the Reasons for Lastingness of a Wealthy Family (*Kula-Ciraṭṭhiti-Dhamma*) for solving the Global Warming Problems

การุณ รัชสาสุข

Karoon Raksasook

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาของกระบวนการการเกิดภาวะโลกร้อน และสืบค้นหาสาเหตุของการเกิดภาวะโลกร้อน ตลอดจนถึงผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นและจักเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาภาวะโลกร้อน และเพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมกุลจักรฐิติธรรม ในการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและเพื่อลดปัญหาภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้มีทั้งสาเหตุที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติเอง และจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความสำนึกรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตซึ่งมีพฤติกรรมในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีการยับยั้งชั่งใจ ขาดจิตสำนึกในการร่วมมือกันเพื่อฟื้นฟูและร่วมมือกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ขาดการประนีประนอมระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ดังนั้น เมื่อมนุษย์รู้จักนำหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นมาประยุกต์ใช้ จะช่วยทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างประนีประนอม โดยไม่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องรู้จักวิถีการฟื้นฟู (นวัตรเวสนา) และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป (ชินนปฏิสังขรณา) รวมทั้งพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จำต้องมีการปรับเปลี่ยนใหม่ด้วยการคำนึงถึงแต่คุณค่าแท้ให้มากขึ้นกว่าการบริโภคด้วยการคำนึงถึงแต่เฉพาะคุณค่าเทียม (ปริมิตปานโกชนา) และมนุษย์จะสามารถทำดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้ก็ด้วยเพราะมนุษย์นั้นเป็นผู้มีศีลธรรม (อิปัจจสีลวันตสถาปนา)

คำสำคัญ: กุลจักรฐิติธรรม; ภาวะโลกร้อน

Abstract

The following three objectives has been made to write this paper. Viz. (1) to study the problems of global warming, (2) to investigate its causes, and (3) to apply the 'Reasons for Lastingness of a Wealthy Family' (Kula-ciratthiti-dhamma) for solving the global warming problems. As it has already known that the global warming has arisen both due to the natural process itself and due to human behaviors that lack the conscience of responsibility to the nature, that is, while they are living their day-to-day lives, they are also destroying the nature without any sense of perseverance. Human beings do not have a sense of collaboration with the nature, so it results in no sense of systematically natural renovation, preservation and compromise for peaceful co-existence.

Therefore mentioned Dhamma will help human beings understand the nature so well that the nature can live with the human beings peacefully and compromisingly, this is firstly understood in the light of that Dhamma as "Seeking for the Nature that is Lost" (Natthagavesana). Secondly, along with the idea mentioned, the natural preservation could be accomplished with a sense of 'Repairing the Nature that is Won out' (Jinnapatisankharana). Thirdly, the human beings will change their way of life with a sense of understanding real values, which called 'Moderation in Spending the Nature' (Parimitapanaphojana). Finally, it could be said that the global warming problems could be properly solved only by the virtuous persons, which called "Putting in Authority a Virtuous Woman or Man to preserve the Nature" (Adhipacca-silavanta-thapana).

Keywords: the Reasons for Lastingness of a Wealthy Family; Global Warming

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง มนุษย์เริ่มมีกิจกรรมการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่พฤติกรรมยุคแห่งลัทธิบริโภคนิยมหรือลัทธิวัตถุนิยม ซึ่งลัทธินี้มีหลักการที่เน้นด้านวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, 2547) เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ตลอดจนถึงการคั่งล้นลัทธิโลกาภิวัตน์ที่ทำให้มนุษย์ต่างมีความเข้าใจว่า มนุษย์เป็นเจ้าของทุกสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกพยายามแข่งขันกันเพื่อความเป็นมหาอำนาจของโลก หรือไม่ก็ขอให้ได้ชื่อว่าประเทศของตนเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในสังคมโลกยุคปัจจุบัน โดยให้เหตุผลเพียงเพื่อเป็นการพัฒนาประเทศและเพื่อการพัฒนาโลก อาทิ การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อสร้างบ้านสร้างเมือง หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นอันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์เองเป็นที่ตั้ง การเผาผลาญ

พลังงานที่ใช้ในการขนส่ง การสร้างและสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อการสงคราม การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมมากกว่าด้านการเกษตรกรรม การประมง การสร้างเขื่อน การผลิตกระแสไฟฟ้า ตลอดจนการพัฒนาด้านเทคโนโลยีต่างๆ แต่ในทางเดียวกันมนุษย์กลับไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องการฟื้นฟูและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มนุษย์กำลังจะเลยจากความจริงที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถดำรงอยู่ได้และสามารถอยู่ได้เป็นอย่างดีถ้าปราศจากกิจกรรมของมนุษย์ ในขณะที่มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้หรืออยู่ได้อย่างทุกข์ยากหากปราศจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ ดังเช่นโลกทุกวันนี้ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากภัยธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ล้วนเกิดขึ้นจากผลพวงจากกิจกรรมของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ อาทิ ภาวะโลกร้อนเป็นสาเหตุหลักที่นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม โคลนถล่ม พายุหิมะ พายุฝนในรูปแบบต่าง ๆ ที่รุนแรงในระดับแตกต่างกันไป ปัญหาทั้งหลายเหล่านี้เป็นผลมาจากปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์เรือนกระจก” เป็นผลให้เกิดปัญหาภาวะโลกร้อนส่งผลกระทบต่อระบบภูมิอากาศและระบบนิเวศของโลกเป็นที่สุด การเปลี่ยนแปลงด้านภูมิศาสตร์ของโลกในอนาคตอันใกล้ไม่เกิน 50 ปีนับจากนี้เป็นต้นไป มีการคาดการณ์ว่าสถานที่ด้านภูมิศาสตร์บนแผนที่โลกจำนวน 100 แห่ง จะสูญหายไปจากแผนที่โลกยุคปัจจุบัน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากภาวะโลกร้อนทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกทั้งสองแห่งละลายลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ปริมาณน้ำในมหาสมุทรโดยทั่วไปมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แม้แต่กรุงเทปมหานครก็เป็นหนึ่งในจำนวน 100 แห่ง นั้นเช่นกัน

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนเท่าที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาของบรรดานักอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักวิชาการทั่วไป หรือตามหลักจริยธรรมทางการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วไป เป็นการแก้ปัญหาแบบชั่วคราว เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยั่งยืนและขาดความต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหา นอกจากกระบวนการการแก้ปัญหาจะไม่เป็นระบบแล้ว การแก้ปัญหานั้นไม่ได้มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ อันสืบเนื่องมาจากมนุษย์มีความต้องการสนองตอบต่อกิเลส ตัณหา มานะ และทิฐิของมนุษย์เองทั้งสิ้น ซึ่งต่างจากการแก้ปัญหายังเป็นระบบด้วยการมุ่งเน้นที่จริยธรรมเชิงพุทธที่มีพื้นฐานอยู่ที่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อธรรมชาติโดยแท้จริง และความเป็นไปในการแก้ปัญหาก็เป็นไปอย่างมีระบบโดยมีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืนอย่างสมบูรณ์ต่อโลก

ผู้เขียนจะใช้กรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาตามหลักของอริยสัจ 4 ซึ่งสอดคล้องกับทรรคนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำหลักของอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ โดยเรียกว่าหลัก 4 เอ (4 A) มีรายละเอียดดังนี้ คือ (1) Apprehension แปลว่า ความเข้าใจปัญหา รู้ขอบเขตของปัญหา, (2) Amendment แปลว่า แก้ไขด้วยการกำจัดต้นเหตุของปัญหา, (3) Achievement แปลว่า เป้าหมายที่ท่านต้องการบรรลุถึง และ (4) Attempt แปลว่า เมื่อมีวิธีการบรรลุเป้าหมายอย่างไร ท่านต้องรีบลงมือทำ (พระ

ธรรมโกศอาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2551) การยกเอาหลักธรรมเรื่องกุลจิรัฏฐิติธรรมในทรรคนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มาอธิบายเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการลดปัญหาภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืนนี้เป็นแนวคิดที่ตรงกับหลักอังกุสนัยในเนตติปกรณ์ ซึ่งคำว่า “อังกุสนัย” (วีรชาติ นิมนองค์ , 2551) ก็คือทักษะในการเลือกหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน หรือเรียกว่าการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสตร์สมัยใหม่ ตามแนวคิดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปอีกด้วย

ปัญหาภาวะโลกร้อนกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. ปัญหาภาวะโลกร้อน

ชั้นบรรยากาศของโลกประกอบด้วยก๊าซชนิดต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มโลกไว้ โดยมีฝุ่นละอองมีลักษณะเป็นของผสมในชั้นบรรยากาศ ส่วนประกอบของก๊าซชนิดต่าง ๆ นั้น คือ ไนโตรเจน ออกซิเจน อาร์กอน คาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซต่าง ๆ เหล่านี้รวมกันคิดเป็นปริมาณ 99.99 เปอร์เซ็นต์ ของก๊าซทั้งหมดในชั้นบรรยากาศของโลก ส่วนก๊าซที่เหลือ กล่าวคือ นีออน ฮีเลียม มีเทน คริปตอน ไฮโดรเจน คาร์บอนมอนนอกไซด์ ซีนอน ไอโชน ฯลฯ มีปริมาณคิดเป็น 0.01 เปอร์เซ็นต์ แต่ในจำนวนก๊าซที่คิดเป็นจำนวนเปอร์เซ็นต์ที่น้อยเหล่านี้เมื่อเทียบตามจำนวนสัดส่วนแล้ว กลับมีความสำคัญต่อโลกและสิ่งมีชีวิตทุกประเภทบนโลกเป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น ก๊าซที่เกิดจากปฏิกิริยาจากเครื่องทำความเย็นชนิดต่าง ๆ ได้แก่ การทำงานของแอร์คอนดิชันภายในอาคารบ้านเรือน หรือในรถยนต์ ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ในชั้นบรรยากาศของโลก มีผลทำให้ไอโชนในชั้นบรรยากาศมีปริมาณลดลง

2. ต้นเหตุการเกิดภาวะโลกร้อน

สาเหตุหลักของการเกิดปัญหาภาวะโลกร้อนอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์เป็นองค์ประกอบหลัก และกิจกรรมนั้นมักจะเป็นไปในแนวทางการตอบสนองของความต้องการของมนุษย์ ซึ่งคงต้องยอมรับร่วมกันว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขอบเขตจำกัด ครอบคลุมถึงไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องควบคุมกายและใจ มนุษย์ยังประกอบไปด้วย อวิชชา ตัณหา มานะ และมิชฌาทิฏฐิ ซึ่งถูกแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและยุคสมัย อาจกล่าวได้ว่า โลกในความหมายของการเปลี่ยนแปลงมักถูกแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคบุพพกาล ยุคเกษตรกรรม และมาถึงในยุคปัจจุบันเรียกว่า ยุคอุตสาหกรรม ซึ่งยุคนี้เองมนุษย์ต่างยึดเอาการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อเป้าหมายคือการกินดีอยู่ดีของประชาชนเป็นที่ตั้ง เพราะผลพวงจากแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกกำลังสูญเสียคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และไม่อาจที่แก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น เพราะพฤติกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ที่ผ่านมานั้นขาดการสำนึกรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) มนุษย์ต่างพากันทำลายโดยไม่มีการประนีประนอมต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้โลกตะวันตกในยุคปัจจุบันถือว่าแนวความคิดหรือทรรคนะ

ของปรัชญาในยุคก่อนนั้นเป็นรากฐานความคิดที่ผิด ซึ่งล้วนเป็นสาเหตุนำมาสู่ปัญหาในยุคปัจจุบัน และอิทธิพลจากแนวคิดนี้เองได้แผ่กระจายไปทั่วโลกรวมทั้งโลกตะวันออกนี้ด้วย เพราะประเทศกลุ่มที่กำลังพัฒนาหรือเรียกว่าเป็นประเทศที่ยากจนนั้น ปัญหาที่กลุ่มประเทศยากจนหรือประเทศกำลังพัฒนามักจะประสบก็คือ ปัญหาต่อการศึกษาหาความรู้ของประชาชนในประเทศของตนเป็นหลักใหญ่ จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย

กุศลจริวัตรธรรมกับการปลูกจิตสำนึกเพื่อลดภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่มีความผูกพันอยู่กับป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนถึงมีความใกล้ชิดอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างมากศาสนาหนึ่ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงประสูติในป่าลุมพินีวัน ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในป่าพุทธคยา และทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานซึ่งเป็นที่สุดท้ายของชีวิตมนุษย์กลางป่าเมืองกุสินารา ความสำคัญในส่วนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ให้สามารถข้ามพ้นจากวิญญูสงสารได้ ธรรมเหล่านั้นพระองค์ก็ทรงแสดงธรรมนั้นในป่า ซึ่งเป็นพระสูตรที่สำคัญ ๆ หลายพระสูตร เช่น การแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี เสด็จป่ามะม่วงของนางอัมพปาลี ทรงแสดงธรรมเรื่องสติปัฏฐาน 4 เสด็จป่ามหาวัน ประชุมภิกษุสงฆ์ทรงแสดงธรรมเรื่อง โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ในวนป่าตถสูตร ตรัสแสดงธรรมเรื่องภิกษุอยู่ป่า โดยมีสาระสำคัญว่า ถ้าอยู่ป่าแล้ว สติตั้งมั่น และปัจจัย 4 หาได้ไม่ยาก ก็ควรอยู่ในป่านั้นแต่ตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไป พระพุทธองค์ทรงให้เหตุผลของการอยู่ป่ากับการอยู่บ้านของภิกษุไว้ว่า การอาศัยอยู่ป่าที่บึงแห่งหนึ่งของภิกษุ สติที่ยังไม่ปรากฏก็จะปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็จะตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็จะสิ้นไป ภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ (ม.ม. (ไทย) 12/194/206; สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551)

ส่วนภิกษุที่อาศัยอยู่ในบ้าน ฯลฯ สติที่ยังไม่ปรากฏก็จะไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็จะไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นก็จะไม่สิ้นไป และภิกษุนั้นก็จะไม่บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษม (ม.ม. (ไทย) 12/195/206) หมายความว่า ป่าที่บึงในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญมากในการปฏิบัติธรรมเพื่อก้าวล่วงไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ และในอีกตัวอย่างหนึ่งของความผูกพันกับป่าของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวไว้ในพระสูตร วนโรปนสูตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารีรมย์ (หมายถึงสวนไม้ดอกและไม้ผล) ปลูกป่า ฯลฯ บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น (ส.ส. (ไทย) 15/48/61) พุทธจริยธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดให้ความสำคัญถึงคุณค่าของป่าที่มีต่อมนุษย์ เป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นหากมนุษย์ไม่ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายรวมถึงป่าด้วยแล้วนั้น จึงถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ให้ความสำคัญในคุณค่าของความ เป็นมนุษย์เองด้วย

อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ย่อมตกอยู่ในหลักธรรมแห่งกฎของไตรลักษณ์ คือ ภาวะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุดโดยไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามความต้องการได้ แม้กิจกรรมของมนุษย์จะเป็นปัจจัยหนึ่งในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปได้ทั้งความเจริญหรือความเสื่อมก็ตาม แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่ใช้สาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์ แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติเอง เช่น ธรณีภูเขาไฟระเบิด หรือแผ่นดินไหว เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ในการแสวงหาดินแดนหรือประเทศสำหรับพักอาศัยที่เหมาะสม พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551) กิจกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่แล้วก็ยังมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของกระบวนการแห่งความเสื่อมถอยของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติดังกล่าว สามารถอธิบายขั้นตอนการประยุกต์ทฤษฎีจิตธรรมและหลักธรรมที่เป็นไวยากรณ์กันเพื่อลดภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน ดังนี้

1) แสวงหาพัสดุที่หายไป (นัฏฐคเวสนา) คือ เร่งฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สูญหายไปให้กลับคืนมา

หลักธรรมที่เรียกว่า นัฏฐคเวสนา หมายถึง “ของหายของหมด รู้จักหามาไว้” นี้สามารถเทียบได้กับหลัก “อุฏฐานสัมปทา คือถึงความพร้อมด้วยความหมั่น” คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุปายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี (อง.อฎฐ. (ไทย) 23/144/289). ดังเช่น อาชีพปาริสุทธิศีล เพราะมีอาชีพเป็นเหตุ เพราะมีอาชีพเป็นตัวการ (พระพุทโธโสเถระ, 2551) คือ การประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ล้วนต้องมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น อาชีพที่จะสร้างความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อมจำต้องใช้วิจารณญาณในการดำเนินการ หรือหาอุปายวิธี ป้องกันความเสียหาย เช่น อุตสาหกรรมการปศุสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพที่เบียดเบียนสัตว์อื่น อีกทั้งยังเป็นสาเหตุของการปล่อยก๊าซมีเทนที่เกิดจากมูลของสัตว์ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนได้โดยตรง

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมามากแล้ว นับจากนี้ไป มนุษย์ทุกคนควรเร่งพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือนโยบายโครงการป่าชุมชนของประเทศไทย ซึ่งนโยบายนี้ได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายที่ดีและมีประโยชน์ แต่นโยบายดังกล่าวสามารถดำเนินการได้เฉพาะในบางหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น บริเวณโรงเรียน และบริเวณวัด พื้นที่ใน 33 จังหวัด คิดเป็นพื้นที่ 9,375 ไร่ หรือ เฉลี่ยเพียงจังหวัดละ 284 ไร่ แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญเพื่อรอการสานต่อในอนาคตต่อไป ส่วนการกระจายโครงการป่าชุมชนเข้าสู่พื้นที่ครอบครองระดับครัวเรือนยังเป็นไปได้น้อยมาก ดังนั้นความน่าเชื่อถือและความจริงใจของผู้ปกครอง ตลอดจนความศรัทธาของผู้ที่อยู่ในความปกครองจึงมีส่วนสำคัญในการให้ความร่วมมือในนโยบายสำคัญของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

ในการแสวงหาหรือเร่งฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลที่ตามมาย่อมก่อให้เกิดความเจริญแห่งตนในการดำรงชีพและการดำเนินชีวิต ซึ่งย่อมเป็นไปตามกฎแห่ง ปฏิจจสมุปบาท คือ “เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับไป” (ส.น. (ไทย) 16/37/79) หรือในพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมที่อาศัยกัน “เมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดเขาน้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ทำให้ชอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มเปี่ยม ชอกเขา ลำธาร และห้วยทั้งหลายเต็มเปี่ยมแล้ว ทำหนองน้ำให้เต็ม หนองน้ำเต็มเปี่ยมแล้ว ทำบึงให้เต็ม บึงเต็มแล้ว ทำแม่น้ำน้อยให้เต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้ว ทำแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้ว ก็ทำมหาสมุทรให้เต็ม” แม้ฉันใด ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ก็เช่นเดียวกัน ย่อมทำให้ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบันและมนุษย์ในอนาคตสามารถอาศัยอยู่บนโลกนี้ด้วยความสุขเสมอ

2) ซ่อมแซมพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า (ชินณปฏิสังขรณา) คือ การบำรุงรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยังคงมีอยู่ให้มีความอุดมสมบูรณ์

หลักธรรมที่ว่าด้วย ชินณปฏิสังขรณา นี้ สามารถเทียบได้กับธรรมอันเป็นไวพจน์กันใน อุชชยสูตร ข้อที่ว่าด้วย “อารักขัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยการรักษา” กล่าวคือ การรู้จักคุ้มครองและเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลงานอันตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน (อ.จ.อุฎฐก (ไทย) 23/144/289) โดยไม่ส่งผลให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียคุณภาพแห่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องกำหนดเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการก็ยังได้รับการตอบรับด้วยดี เพราะปัจจุบันผู้ที่มีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุดจะอยู่ที่การร่วมมือกันในกลุ่มของข้าราชการ ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น และนายทุนท้องถิ่น เป็นส่วนใหญ่ การนำเอาประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นแนวคิดที่สังคมไทยกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน และหวังด้วยว่ากฎหมายจะมีส่วนในการสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจร่วมกันว่า “ถ้าหากคนรุ่นปัจจุบันนี้ไม่ช่วยกันปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอาไว้และปล่อยให้ไปตามยถากรรมแล้ว ในไม่ช้าป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติคงจะหมดไปจากประเทศไทยอย่างแน่นอน” (คณิน บุญสุวรรณ, 2542) ดังนั้นกฎหมายหรือกติกาของสังคมที่ใช้บังคับอยู่ก็ยังคงมีความจำเป็นต่อสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหรือสร้างจิตสำนึกของประชาชนคนไทยให้เห็นประโยชน์และความสำคัญ of ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นต่อไป

3) รู้จักประมาณในการบริโภค (ปริमितปานโกชนา) คือ ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ปัญญาในกระบวนการบริโภคของประชาชนโดยคำนึงถึงคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม

หลักปริमितปานโกชนานี้สามารถเทียบได้กับหลัก “สมชีวิตา คือ ความเป็นอยู่เหมาะสม” คือรู้จักกำหนดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รู้จักประหยัดและรู้วิธีการ

บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อมนุษย์หรือลูกหลานในอนาคตต่อไป พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึง สังคีติ หมวด 2 หรือเรียกว่า ธรรม หมวด 2 ซึ่งเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์และเทวดา เพื่อป้องกันกิเลสเข้าครอบงำในการบริโภค คือ อินทริเยสุ คุตตทวารตา (ความคุ้มครองทวารในอินทริย์) คู่กับ โภชเน มัตตัญญุตตา (ความรู้จักประมาณในการบริโภค) (ที.ปา. (ไทย) 11/304/253-256)

4) ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน (อธิปัจจสีลวันตสถาปนา)

คำว่า “อธิปัจจสีลวันตสถาปนา” คือ สนับสนุนให้คนดีมีศีลธรรมเข้ามาทำหน้าที่ผู้บริหารงานบ้านเมือง ด้วยการรักษาคำมั่นในนโยบายการฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

การบริหารกิจการตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงการบริหารงานบ้านเมืองระดับชาติมักจะมีประสบปัญหาด้วยความไม่ต่อเนื่องของนโยบายในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารงานด้านนโยบายมักเปลี่ยนตามไปด้วย ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกจิตสำนึกที่ดีให้มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและเร่งด่วน ดังนั้นบุคคลผู้มีคุณธรรมและศีลธรรมจึงมีความจำเป็นสำหรับการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ดังนั้นการกระทำใด ๆ ที่อาจทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องเสียหายไปนั้นย่อมทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของตน ซึ่งอาจจะไม่ได้รับประโยชน์อันสมบูรณ์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ขาดจากความเมตตาต่อเพื่อนสรรพสัตว์ได้อีกโสดหนึ่งด้วย

ดังนั้น การนำพุทธธรรมที่ว่าด้วย กุลจักริฐฐิติธรรม และธรรมที่เป็นไวพจน์กันที่ได้แสดงมาแล้วนั้น มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกแนวพุทธเพื่อลดภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน ควรเริ่มจากสังคมระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับประเทศ จนถึงสังคมระดับโลก เชื่อว่าสถานการณ์ภาวะโลกร้อนจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการการแก้ปัญหาได้อย่างจริงจัง เมื่อสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสื่อม มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนพฤติกรรมเดิม ๆ ของตน มิเช่นนั้นสงครามที่ยิ่งใหญ่ต่อชาติพันธุ์ของมนุษย์จะกลายเป็น “สงครามจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ที่มีผลกระทบรุนแรงมากกว่าสงครามอื่นใด หากมนุษย์ต้องการที่จะรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองให้อยู่คู่กับโลกอย่างมีความสุข มนุษย์จึงจำเป็นต้องหันหน้าเข้าหากันด้วยความสมัครสมานสามัคคีเพื่อร่วมกันฟื้นฟูและช่วยกันรักษาตลอดจนพัฒนาให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสียหายกลับฟื้นคืนมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ดังเดิม พร้อมกันนั้นแล้วก็ช่วยกันรักษาสภาพที่สมบูรณ์นั้นให้คงอยู่ตลอดไปชั่วกาลนาน

บทสรุป

ปัญหาภาวะโลกร้อนเกิดขึ้นจากทุกประเทศในโลกนี้ล้วนมีความต้องการในการพัฒนาประเทศเพื่อความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจเหมือน ๆ กันทุกประเทศ โดยไม่มีการคำนึงถึงความสูญเสียของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาประเทศที่ต่างมุ่งเน้นแต่เพียงด้านวัตถุเป็นสำคัญ ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหลืออยู่นั้นกำลังอยู่ในภาวะถึงจำนวนที่ลดน้อยถอยลงอย่างต่อเนื่อง และบางส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่ก็ด้อยคุณภาพ ซึ่งสาเหตุหลักก็เกิดมาจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยังเหลืออยู่จะเพียงพอกับความต้องการหรือการแก่งแย่งกันเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาได้อย่างไร เมื่อถึงวันนั้นโลกนี้ก็คงจะหลีกเลี่ยงจากความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ไปไม่ได้ ความวุ่นวายและความทุกข์ยากจากภาวะของภัยสงครามระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองที่ประกาศตนว่าได้เป็นผู้พัฒนาแล้วก็จะกลับหวนคืนมาสู่โลกอีกครั้งหนึ่ง แล้ววันนั้นก็คงเป็นที่ประจักษ์ว่าต่างฝ่ายต่างก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากสงครามแต่อย่างใดเลย ในทางตรงกันข้ามพิษภัยของสงครามจะส่งผลกระทบต่อชาติพันธุ์ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยภัยอันตรายจากประสิทธิภาพของอาวุธยุทโธปกรณ์ที่แข่งขันพัฒนาศักยภาพจนสามารถทำลายล้างได้ทุกอย่างทุกอย่างที่ขวางหน้า

บทความนี้จึงขอเสนอแนะให้มนุษย์จงพากันเข้าสู่กระบวนการการพัฒนาจิตตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท เรื่อง “กุศลจริวัตรธรรม 4” เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันว่านับแต่บัดนี้ต่อไป มนุษย์ควรปฏิบัติตนตามแนวทางของกุศลจริวัตรธรรม ทั้ง 4 ประการโดยครบถ้วน เพื่อให้มนุษย์ในปัจจุบันและมนุษย์ในอนาคตสามารถอยู่ในโลกนี้ร่วมกันอย่างประนีประนอมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพสมบูรณ์ได้อย่างมีความสุข โดยกิจกรรมของมนุษย์ในระดับต่าง ๆ ที่จักเกิดขึ้นนั้น มนุษย์จะไม่ตกอยู่ในสภาพที่ต้องฝืนใจทำ หรือไม่เต็มใจที่จะทำด้วยการประนีประนอมต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น เมื่อมนุษย์มีหลักธรรม กุศลจริวัตรธรรม 4 ประจำใจ มนุษย์จะมีความพร้อมด้วยความเต็มใจและไม่ต้องฝืนใจที่จะทำการประนีประนอมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะมีความพร้อมที่จะอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างสันติสุขตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- คณิน บุญสุวรรณ. (2542). สิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญใหม่. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2547). ศาสนา ชีวิต และสังคม. กรุงเทพฯ: ตาตาพับลิเคชั่น.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2551). *ตำนานสาสิกขาบ่อนเหยื่อ*. กรุงเทพฯ: เซนปรินติ้ง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2551). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์ พรินติ้ง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีรชาติ นิมนงค์. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.